

Vestmannen

Nr 9

Bergen, 20. november 1998

14. årgang

Ungdom fargar høgnorskrørsla Vonfullt årsmøte i Bergen 17. oktober

Ungdom sette sterke farge på årsmøti i Vestlandske Mållag og Ivar Aasen-sambandet i Gimle i Bergen. Det var ei rad langsvegsfarande, både frå Austlandet med Oslo, frå Sunnmøre og Sunnhordland og Hardanger. Ikkje minst påansande var det store sendelaget frå Høgnorskringen, som no hev leiding og skrivarstova i hovudstaden.

Det var eit velskipa og greidt gjennomført sam-årsmøte for Vestlandske Mållag og Ivar Aasen-sambandet som vart halde i Gimle i Bergen. Formannen Lars Bjarne Marøy leidde møtet for Vestlandske Mållag, formannen i Sambandet, Bjørn Tormod Ringdal, leidde møtet for Ivar Aasen-sambandet.

Strid mot anbeheitelset

Årsmeldingi frå Vestlandske Mållag hadde me med i nr. 7, og her skal me difor i hovudsak halda oss til årsmelding frå Ivar Aasen-sambandet. Både samskipnadene la ei hovudvekt på striden mot anbeheitelse-utspelet i Språkrådet, og formannen i Sambandet hev faksa fråsegner og innlegg til pressa, og vore med på dryftingar um strategien saman med utsendingar frå andre lag i målrørsla. Hans Olav Brendberg frå styret i Sambandet var på målsamling i Stavanger, der det lukkast å få store delar av målrørsla med i denne striden. Formannen var like eins på den vellukka og lovnadssrike høgnorsksamlingi i Volda i juni.

Olav Torheim frå Volda og Ørsta Målungsdom – no på folkehøgskule austanfjells – hev vore sers verksam i anbeheitelse-striden, og han sende innlegg til pressa kring i landet. Olav Torheim er andsvarleg for heimesidone for høgnorskrørsla på Internett, og han legg ut lesnad der.

Val og fråsegner

Vali gjekk fyre seg i fred og semja, og namni på tillitsmenn er med her i bladet. I redasjonsnemndi kom Håvard Tangen, Kjetil Aasen, Olav Torheim.

Fråsegene kjem me vonleg attende til:

1) Fråsegn til studnad for færøysk fridomsstrev. (Høgnorskringen). 2) Fråsegn um å gjeva Garborg-året 2001 ei målpolitisk vinkling. (Høgnorskringen). 3) Uppmoding til Kulturdepartementet um å fjerna målblandingspunktet i Lov um Norsk Språkråd. (Jostein Krokvik) 4) Uppmoding til Språkrådet um å leggja burt Anbeheitelse-framlegg. (Ludv. Jerdal). 5) Studnad til den store folkegåva til Island. (Ludv. Jerdal). 6) Uppmoding til Kreditkassen um å nytta meir nynorsk (mot 1 røyst). (Sissel-Anny Hjelmteit).

Aslaug Eik etterlyste den tidlegare so innarbeidde nynorske songen i skule og lagsliv, og Olav Torheim la fram tanken im ein CD med innlesne høgnorske dikt; det saknar me.

Innlegg frå Marøy og Aarskog

Etter faste saker og matykt hadde Lars Bjarne Marøy og Kay Morten Aarskog ordet til kvar sine innlegg.

Marøy minte um at me må vera på vakt mot tenkjelege avnorskingsfreistnader frå Språkrådet. Serleg anbeheitelse-utspel, men òg på andre teigar.

Aarskog kom med gode vink um lagsskipling og lagsarbeid. Eit høgnorsklag treng ein aktiv leidar og helst eit aktivt styre. Og gjerne 4-5 lagsmenn som er arbeidsviluge. Send meldingar på høgnorsk til pressa og media. Sumt vert nytta. Samarbeid med andre samskipnader. Ver med på dryftingar og få til utstellingsdiskar o.l. (stand). Vis i lokale ordskifte at interessa vår femner um meir enn målpolitik.

Ha ein klår ideologi. Samla dykk um enkle saker som alle er samde i. Vis fram laget! Ver med på andre tilskipingar, og fremja høgnorske saker.

Volda og Ørsta Målungsdom hev skipa til ei vellukka høgnorsk samling, og siktat på ei til. Kva trengst der? Kom med idear! Pengar trengst i alle høve, og pengespurs-målet må løysast.

Profilér laget og få med ungdom, slutta Kay Morten Aarskog det vonfulle innlegget.

Styret i Vestlandske

Mållag

Etter årsmøtet den 17. oktober 1998 hev Vestlandske Mållag desse tillitsmennene:

Formann: Lars Bjaren Marøy (attval)

Styre elles: Helga I. Mehl, Ingebjørg Gilberg (ikkje på val); Svein E. Kvamsdal, Ellen Vabø (attval); Kay Morten Aarskog (ny – Torolv Hustad ynskte ikkje attval).

Varamenn: Mona Stormark, Haldor Slettebø, Sjur Terje Fykso, Kjell Henry Knivsflå.

Kassastyrar: Kolbein Totland

Ettersynsmenn: Frøydis Lehmann, Stein Eirik Foss.

Styret i Ivar Aasen-sambandet

Etter årsmøtet den 17. oktober 1998 hev Ivar Aasen-sambandet desse tillitsmennene.

Formann: Bjørn Tormod Ringdal (attval).

Styret elles: Jon Askeland, Bodil Haug (ikkje på val); Hans Olav Brendberg (attval); Dag Hagen Berg (ny etter Roar Madsen som ikkje ynskte attval).

Varamenn: Håvard Tangen, Sjur Nørstebø Moshagen, Inger Indrebø Eidissen, Sigurd Sandvik.

Kassastyrar: Kolbein Totland.

Ettersynsmenn: Frøydis Lehmann, Stein Eirik Foss.

Ordtøkjet

Det er betre tegja
en tarvlaust tala.

Etter Ivar Aasen

Tilbod – anbud

Eit av mange døme på avnorskande språkrådsslurv

I dette bladet

Umgdom fargar høgnorskrørsla	1
Frå årsmøtet i Bergen 17. oktober	1
Formfatigare mål?	2
J. Krokvik: Tilbod-anbud	2
Rettkskrivingsstrid er målstrid	3
Noregs Mållag - statleg haleheng?	3
L. Jerdal: Folkegåve til Island	4
Björn Hagström: Kva berigar nynorsk	5
Trygve Lande: Um Garborg-artiklar	6
R.G. Spaans: Diktsamling til glede	7
Zbigniew Herbert: Breviar.	
Ums. av Torvid M. Edvardsen	7
Ope brev til Jon Lilletein	8
R. G. Spaans: Villfaring i teorien	9
J. Krokvik: Vetter-vinter	9
J. Krokvik: Burns-ums. av Gjerdåker	10
Arne Horge: Kaldblad, varmblad . . .	11
Gustav Indrebø: Rettkskriving (1938)	11
J. Krokvik: Strøms annotationsbok	12
L. Jerdal: Bispar takkar for sist	13
L. Jerdal: Vilde reisa kyrkja i Bergen	14
L. B. Marøy: Tuftekallen	14
Eyvind Dalseth: Religion på veg	15
Hallingdølen, nynorskavis austanfjells	
	16

Dessutan Ordtökjet, Vestmannalaget, småmeldingar, Sagt, Telefonen, Godt sagt, Sluttordet m.m.

Formfatigare mål?

Ja, det gjeng med naturkraft mot formfatigare mål, hevda ein som ikkje uventa er med i Norsk språkråd. Det er utviklingi personleg. Og so kann dei gladeleg riva ned formverket i nynorsk, til dømes samsvarsbøygjinci. Ikkje å undrast på at folk vel bokmål som stend fast og held tradisjonane sine i hevd.

Korleis er det med målet ute i livet, og ikkje berre i skrivebords-fantasiar? Ser me den same "utviklingi"? Langt ifrå, hjå oss hev det i two mannsaldrar vore tale um ei påtvinga "utvikling". Me kann berre sjå på Tyskland. Formrikt høgtysk hev vunne fram og vinn fram dagleg mot formfatigt lågtysk. Og hjå oss – former som *manni, bili, hesti, dagi* vinn fram i landevidd og bruk (i-former i hankynssord!), og gjer sanneleg ikkje målet formfatigare! Eit lite barn hev eit formfatigt mål, frå fyrist av berre einskildord, men med kvart som det lærer, vert målet formrikare. Slik er den verkelege naturkrafti. Men dersom upplæringsvilkåri fell burt, slik det er med nynorsk i skulen der målreglane vert nedslurva og burttekne, so stoggar "utviklingi" på eit infantilt steg. Og dermed får skrivebordsfantastane rett. Trur dei.

Juridisk professor Kåre Lilleholt, nynorsk formann i Norsk språkråd, heldt i april 1998 innleiding i Hordaland Mållag. Etter manuskriptet (ettertidsnotat) sa Lilleholt at "på bokmål er ikkje anbud og tilbod det same", og at dette var eit umråde der mistydingar kunde få ålvorlege økonomiske konsekvensar. I nynorsk måtte dei soleis bruka tid på å forklåra kvar gong ordet vart nytta at på nynorsk kunde *tilbod* vera både *tilbod* og *anbud*.

Bokmålsordet *anbod* vart godkjent til bruk i skuleordlistor av nynorskseksjonen i språkrådet i 1988, nok av liknande grunnar som dei attgjevne ovanfor, og med eit visst sakn hugsar me måljuristar som Nikolaus Gjelsvik, Knut Robberstad, Einar Stavang o.fl. Me skal sjå litt på grunnane ovanfor. Kva slag mistydingar er det tale um? Ordet "tilbod" skynar kvar sjel i landet med vanlege åndsevnor; mistydingane må i tilfelle knytast til "anbod/anbod", og i slike fall var det betre å fjerna ordet frå bokmålsordlistor enn å pressa det inn i nynorsk!

Tilbod hev vore eineord på nynorsk i nær 150 år, hjå Aasen, Ross, Schjøtt, Torp og alle andre. Mistydingar hev det aldri ført til. Sjølvsagt nok! Ingen hev sakna noko anna ord, fyrr nynorskfleirtalet i språkrådet gjorde vedtaket i 1988. Ordet "anbod" kjem frå tysk, og etter Falk og Torp, *Etymologisk Ordbog over det norske og det danske sprog*, heitte det på millomlågtysk *Anbot*, medan det på nyhøgtysk heiter *Angebot*. Båe ordi tyder *tilbod*. Ættetavla er soleis klår nok. Ordet høyrer til anbeheitelse-ordi, og det vart godkjent i ordlistenynorsk på ei tid då nynorskfleirtalet i språkrådet meinte – sume meiner enno – at dei skulde berga nynorsk med å vanda nynorske ord.

Eg fekk høve til å fylgja noko med i offentlege lysingar i eit halvt års tid, der det er spursmål um å få inn *tilbod*. Lysingstalet er ikkje stort (20-30) og det er geografisk heller trøngt. Men det er talande nok. På nynorsk hev avnorskingsvedtaket i stor mun vunne fram, *anbod* er det vanlegaste – med det tillegget at sume like godt skriv bokmål fullt ut – *anbod*. (Dette siste er ikkje til å undrast på, utlysarane fylgjer berre innarbeidd språkrådseddiane, litt i fyrskant: men det kjem nok, det kjem nok,

um dei ikkje set bom på høgre plan. I eteren svirrar det med *bud* på nynorsk kalla, anten det no gjeld *tilbod* eller andre *bud*). Men det finst ljospunkt i lysingspraksisen. I lysingane frå Vågå kommune er sansen vaken for vår eigen kultur, og det er regelfast bruks *tilbod* – føre for mistyding finst ikkje! I bokmålslysingane er *anbod* naturleg nok det vanlegaste ordet. Men her òg finst undantak, ikkje so få helle! Sume skriv *tilbod*. Dette finn me i lysingar frå Oslo kommune, Posten, Jarnbaneverket og frå Statens vegvesen! Sidan dette i hovudsak gjeld bokmålsbrukande umråde, skulde me veltru verdi gjekk under i mistydingar her. Eg hev ikkje hørt um den fyrste! Det er ikkje likt til at alle offentlege og kommunale tenesefolk ofrar tid på påfynster frå språkrået. Som vél er!

No hev eg ikkje rokke å slå opp i nokor stor mengd med leksikalsk bakgrunnstilfang, men i fornorskingsordlista til Leiv Heggstad er "anbod" umsett med *tilbod*. Det same finn me i Schjøtt si dansk-norske ordbok. I bokmålsordlista for den vidaregåande skulen av Lars Anders Kulbrandstad og Einar Lundeby er det skrive under ordet "anbod" at det er eit "skriftlig pristilbod på en ytelse". Dette er etter mitt skyn ei god umgripsfesting som løysar alle mistydingsvanskar. På nynorsk greider me oss vedvarande godt med ordet *tilbod*, og tilbodssøkjurar kann, um dei vil, gjerne leggja til "skriftleg". At tilboden gjeld for ei serskild yting, er alltid innlysande i sjølve saki. Det er slett ikkje min tanke å leggja meg burt i tilhøve i bokmål der ordet "anbod" hev vore bruka lenge. Men når dei på bokmål grip til "tilbod" for å forklåra "anbod", ligg det opp i dagen at tenkjelege mistydingar ikkje kjem ifrå ordet *tilbod*.

Me uppmadar Norsk språkråd og professor Kåre Lilleholt um å få stroke det uturvande ordet "anbod" frå nynorske skuleordlistor. Ordet høyrer ikkje til det nynorske ordtilfanget, og det trengst heller ikkje i målet.

Jostein Krokvik

Vestmannen

Vestmannen kjem med 10 nummer i året
Bladpengar kr. 150,- for året
Studentpris kr. 100,-

Kan tingast på poststader og frå
Vestmannen, 6143 Fiskåbygd

Postgiro: 0802 4 25 63 92
Bankgiro: 6504.10.12484

Utgjevar:
Vestmannalaget,
5000 Bergen
Telefon 55 31 79 29 / 55 16 37 32

Tilskrift for all post: Vestmannen, 6143 Fiskåbygd
Internett: sambandet.home.ml.org

Bladstyrar:
Jostein Krokvik
6143 Fiskåbygd
Telefon 70 02 14 29

Rekneskapsførar:
Helge Liland
Midgeilen 16
5067 Store Milde

Prenta hjå:
Nytrykk as
6143 Fiskåbygd
Telefon 70 02 13 07
www.nytrykk.no

Rettsskrivingsstrid er målstrid!

Årsmøtet i Høgnorskringen 3/10-1998 vedtok denne fråsegni:

Frå sume hald i målrørsla hev det vorte hevda at å leggja vekt på rettskriving er ei avsporing av det målrørsla lyt strida for. Normeringsordskifte fører berre til kjekling um bokstavar og ufræve motsetnader. I det siste året hev det likevel synt seg at rettskrivingsordskiftet i Noregs Mållag hev vore konstruktive. I staden for å verka kløyvande hev ordskiftet vore byggjande for samskipnaden.

For den som er nøgd med stoda slik ho er no, med eit alt meir utvatna og bokmålsblanda nynorsk mål, er det berrsynt at å ordskiftast um rettskriving er burtkasta tid. Samnorskaran hev stort set fenge viljen igjenom, og jamvel um dei verste samnorskbylgjone hev lagt seg, stend me att med ein nynorsk som er ribba for mykje av serhatten sin. Når me strider for nynorsk, vil me då nett få folk til å nyttar eit visst sett bokstavar. Skilnaden på nynorsk, bokmål og dansk er ikkje anna enn at bokstavkombinasjonane er ulike. Valet av skriftmål vert visseleg avgjort av mange andre tilhøve enn nett bokstavsamansetnaden, men me kann ikkje vera so uandsvarlege og umpsuts-lause at me ikkje bryr oss um utsjånaden på målet vårt. Det som gjev målet karakter og idiom, er mykje godt kva form rettskrivingi er laga etter.

Når me i Høgnorskringen held fram at rettskrivingsspursmålet er eit aktuelt emne i målstriden, er det ut ifrå den faste kjensgjerningi at nynorsken ikkje toler meir tillemping etter bokmålisera "folkemål" eller dilit. Skal nynorsken hevda seg som eit alternativ til bokmål og halda uppe samanhengen attetter til den klassiske diktingi, må det formvrket som vart stroke or rettskrivingi til bruk i skule og offentleg verksemd i 1917, 1938 og 1959, på nytter gjera fullt lovleg å nyttar. Like vilkår for i- og a-former, dvs. i praksis munaleg betre kår for i-mål enn i dag, er eit ufråvikelegt krav i denne samanhengen. Den nynorske ordskatten må ikkje tynast ved å sleppa inn ein brote "an-be-heit-else"-ord. Eit framtidig mål er at friviljug normerings-disiplin bør avløy-sa tvangsdiktaturet um rettskriving frå Norsk språkråd..

Bladpengane 1999

Det er bladpengetid, og i dette bladet ligg eit postgirokort som me bed tingarane bruка. Um anna skifter, er bladpengane for Vestmannen som tidlegare. Bladpengane tel mykje for oss; dei er hovudkjelda til inntektene. Års-pengar kr 150,-. For studentar, elevar og gåvetingar kr 100,-.

Takk til dei som alt hev sendt bladpengar. Dei må ikkje taka giro-kortet for noko krav. Det er praktiske grunnar til at kortet gjeng ut til alle. Me takkar umfram alle som sender ei gáve attåt bladpengane. Kvar krona tel!

VESTMANNALAGET

Frårekna jolet vert alle møti haldne i Bryggens Museum. Fast møtetid kl. 19. Mat, kaffi og Tuftekallen er faste innslag.

Torsdag 12. november: Journalist Albert Henrik Mohn talar um Mid-Austen.

Torsdag 10. desember: JOLEMØTE i Kreditkassen si gildestova i Allehelgensgata, 9. høgdi. Varm mat, tale og song. Talar sokneprest Ådne Skiftun, Solheim kyrkjelyd i Bergen. Til denne samkoma må ein tinga plass fyreåt, på møte eller i telefon 55 16 37 32.

1999: Fyrste møtet på nyåret vert torsdag 21. januar. Reisesekretær Ole Johan Hauge talar um Bosnia.

Alle møti vert kunngjorde i Vestmannen og i Bergens Tidende laurdagen fyreåt.

Formann: Leidulv Hundvin, Lillehatten 242, 5033 Fyllingsdalen. Tlf. 55 16 37 32

Skrivar: Lars Bjørne Marøy, Eliasmarken 14, 5031 Laksevåg. Tlf. 55 34 33 77.

Kassastyrar: Bjørne Storheim, 5023 Sæbøvågen. Tlf. 56 37 10 71.

Noregs Mållag – statleg haleheng?

Målrørsla var ubundi av staten, med periodisk statleg studnad, fram til 1938, då statsmaktene vilde avgjera kor målet skulde skrivast og utformast! Same utspeli mot bokmål vart snøgt knuste.

Ei tid no hev Noregs Mållag levt på offentlege løyvingar, og lagslemer og norsk mål er ikkje viktige lenger. Hev laget vorte ei grein av statsbyråkratiet?. At lagsleidingi ligg mageflat for språkrådet, er ikkje nytt. I april 1996 fekk laget retningslinor for målbruken åt dei tilsette, og der les me at *lærebonormalen* skal vera rettesnori for tilsette på Skrivarstova. *Eitt* undantak er uppført, og det er kløyvd infinitiv (!). Tilsette skal attpåtil bruка retningslinone um dei skriv i blad! Dei må "unngå" støytande sideformer, heiter det, utan eit ord um at for sume er ordet "Noreg" støytande, for andre nynorsk i det heile! "Alle med verv i målrørsla" bør halda seg til den offisielle rettskrivingi". Knefallet er absolutt.

Fyrebiils slær me berre fast at frå eit lag som er livredd for å meina noko um norsk mål og set stengslor for mangfeldet i målet, er det utopi å venta nynorsk framdrift. Liknar det ikkje arv frå einsretta samnorsk måldiktatur?

Optimisme

Ludvig Jerald, den eldste som var til stades på dei høgnorske årsmøti i Bergen den 17. oktober, var som vanleg i godt slag og hadde innlegg av velkjent merke. Han tykte at i Setesdal dreiv a-målsfolk lenge og avnorska dalen. Men um han tidlegare ei stund hadde liti tru på målsaki, hadde han no etter fenge tru på framtid for nynorsken. Nynorsken må taka i bruk det beste i målet, sa Jerald. *Sissel-Anny Hjelmteit* var glad for styrken i høgnorskrørsla og talet på medhaldsfolk. Ho hadde framtidsvoner for nynorsken. Data teknologien er ikkje berre eit trugsmål mot målet vårt; data teknologien kann tillempast tvomåsstoda i landet, og kann verta til gagn for målet.

Nyord

Ludvig Jerald hadde oppdaga eit nyord i nynorsk avismål, som han førde vidare til årsmøti i Vestlandske Mållag og Ivar Aasen-sambandet. Nyordet er *forkynnar sekts*, som hev vore bruka i Bergens Tidende.

Årsmøtet um våren / på fyresumaren

Årsmøti i Vestlandske Mållag og Ivar Aasen-sambandet var i år den 17. oktober, og det hev vore gjerti i nokre få år (sidan 1995) å halda årsmøti um hausten eller på seinhausten.

På årsmøte i 1998 vart det hevda av årsmøteutsendingar at årsmøtet bør vera um våren eller på fyresumaren, då er det gjerne lettast for folk å møta. Dette hev dertil vore årsmøtetidi tidlegare. Det vert òg urimeleg lang fråstand i tid når årsmøtet skal dryfta lagssakene for eit år som gjekk ut mest eit år fyre sendemannsmøtet!

Det kom ingen motlegg til desse synsmåtane, og styri for lagi bør retta seg etter meinings millom lagslemene.

Kassastyrarar i lagi

For 1997 hadde dei gamle kassastyrara ført rekneskapen på framifrå måte, Olav Urdal for Vestlandske Mållag og Torolv Hustad for Ivar Aasen-sambandet. Dei vart takka og heidra av årsmøti. No hev både ynskt avløysing ei tid, og ny kassastyrar er Kolbein Totland.

Vest-Noreg med stor folkegåva til Island

Snorrestova på Reykholt må fullførast

Av Ludv. Jerald

År 2000 vert eit serskilt minncår for Island. Då er det tusund år sidan kristningi av Island vart vedteki av Alltinget på Tingvellir.

Islandingane hev i lang tid fyrebudd seg på denne store høgtidi. Dei hev gjort eit stortak med å reisa ei ny kyrkja på Reykholt, der sagaskrivaren Snorri Sturluson sat og skrev sin store saga, um Island og Noreg. Reykholt hev fenge ei ny kyrkja som er ein retteleg katedral. Men planen var òg å reisa ei storfeld Snorrestova på det gamle herresætet til Snorre. Sjølve bygget til stova er reist; men innreidnaden vantar. Midlane vart bruka til kyrkja. Den historisk interesserte soknepresten Geir Vaage og klokkenaren hans på Reykholt stend i brodden for desse stortaki, og kyrkjelyden hev fylgt upp. Men fyrebils er det stogg i arbeidet med Snorrestova, midlane vantar.

Heile Vest-Noreg vil hjelpe

No er nokre norske Islands-vener komne på bana. Dei organiserar ei innsamling på heile Vestlandet. Ei folkegåva frå Vest-Noreg der landnåmsmennene på Island kom ifrå, er no på emna. Alle kommunar, frå Agder-fylki i sud til Møre og Romsdal i nord, vert oppmoda um å gjeva ei krona pr. ibuar til denne folkegåva. Fylki vert oppmoda um det same.

I brodden for dette tiltaket stend Islands konsul i Bergen, banksjef Arne Holm, og han hev med seg professor Ole Didrik Lærum, fylkesmann Håkon Randal og fylkesordførar Magne Lussand i Hordaland. I tillegg til desse hev fylkesmennene og fylkesordførarane i dei vestnorske fylki gjeve si tilråding til tiltaket. Konsul Holm tek på seg det praktiske arbeidet.

Mange hev alt svara positivt

Det er tale um ei folkegåva frå Vest-Noreg til Island, segjer konsul Arne Holm. Og han upplyser at det alt er komne mange positive svar. Universitetet i Bergen hev alt gjeve 100 000 kronor, institusjonen Fritt Ord hev gjeve 100 000 kronor, og den kjende filosofiprofessoren og etterreisingsmannen Arild Haaland hev gjeve 100 000 kronor. Og til no hev meir enn 60 kommunar i i dei seks fylki svara ja på søknaden.

Storuppgåva på Island

Det er gledeleg at søknaden vert so godt motteken, segjer konsul Holm. Og han minner um at Islands president Olafur Ragnar Grimsson sa då han var på offisiell vitjing i Bergen i februar 1997, at ei av dei største kulturelle oppgåvane på Island er å få reist Snorrestova i Reykholt. Snorrestova er reist i samband med den nye kyrkja, og planen er at bygnaden skal gjeva plass til eit stort bibliotek med bøker som vedkjem sogeskriaren Snorre og islandsk og norsk soga. Men no stend stova utan innreidnad; midlane vantar. Og kringum i landet ligg nærepå 15 000 band med bøker som er gjevne til samlingi. Det er donasjonar på sers verfulle og sjeldsynte bøker. Dei må på plass fyrre dei tek skade. Det hastar med å gjeva bøkene trygg plass. Og med å gjera Snorrestova fullt ferdig, er me med på å gjera Reykholt til ein internordisk kulturstad. Snorrestova skal òg verta ein forskingsstasjon, historisk og litterært. Snorri Sturluson skreiv sagaen vår. No hev nordmenn eit nytt høve til å heidra minnet hans.

Den nye kyrkja på Reykholt til høgre, til vinstre ser me Snorrestova.

Kva kann berga nynorsken?

Av fil. dr. professor Björn Hagström

Professor Björn Hagström hadde denne artikkelen i bladet Møre, Volda, den 13.11.1997, og i siste brevet frå Olav Aarflot gjorde han bladstyraren i Vestmannen kjend med artikkelen som han med rette meinte hadde bod til lesarane våre. No døydde Aarflot og bladstyraren i Vestmannen vart sjuk. Mangt laut leggjast til sides. Frå bladet Møre fekk me velviljut avprent av manuskriptet, som vert prenta her.

Fil. dr. professor Björn Hagström var 1979-1986 vitskapleg hovudredaktør for Den arnamagneanske kommisjons Ordbog over det norrøne prosasprog (København Universitet). Kona hans er dotter av avlidne prost Lars Tjensvoll i Volda.

I Møre av den 28 oktober [1997] stod att läsa referat från ett möte, som hade hållits om möjliga strategier för att "rädda" nynorsk. Jag har med stort intresse läst referatet och är särskilt glad över att de yngre deltagarna har så friska och riktiga synpunkter på problemen, i synnerhet Olav Torheim (av referatet att döma).

Hur skall nynorska räddas, d.v.s. överleva som en särskild språkform i Norge vid sidan av bokmål? Tydligen har åsikterna om taktiken eller strategin varit skilda. Med min erfarenhet som språkforskare och av tvåspråkighet i skilda länder och mot bakgrund av mitt halvsekellånga intresse för den norska språksituationen och i synnerhet för norska dialekter och nynorsk vill jag gärna framföra några synpunkter.

Problem med tvåspråkighet

Tvåspråkighet – det kan också gälla varianter av samma språk – innebär ofta en konfliktsituation: att undertrycka eller att undertryckas. Frågan är vilket språk (eller språkform) som har den största makten i fråga om kvantitativ överlägsenhet, status och språknyttjarnas attityder till de konkurrerande språken. I det aktuella fallet bokmål-nynorsk, har bokmål, som alla vet, försprånet att vara det mest använda i landet i skrift och tal, alltså en kvantitativ överlägsenhet. Texter på bokmål dominerar också i nynorskdistrikts genom reklam, veckotidningar, radio och tv. Därtill kommer språknyttjarnas attityder. Bokmålstalande lever ofta i den föreställningen att bokmål är "norsk" och nynorsk något påhittat, konstlat. Den högre status

som med en sådan uppfattning ges bokmål kan lätt överföras till nynorsktalande. Dessa kan därigenom utsättas för så stark social press, att de tvingas byta språkform, om de kommer att leva i bokmålsmiljö. Däremot kan bokmålstalande bo i decennier i nynorskdistrikts utan att ha en tanke på att byta språkform.

Hotet från bokmålet ligger också på ett internt språkligt plan. Eftersom bokmålet är ständigt närvarande i nynorskmiljö, sker en påverkan, ofta helt omedveten av språknyttjarna. Ord och former från bokmål smyger sig in i språket. Detta sker så mycket lättare som språkformerna står varandra så nära.

Hur skall nynorsk räddas?

När det gäller strategier för att rädda nynorsk, måste flera skilda synspunkter beaktas. Det gäller dels språknyttjarnas attityder och språkanvändning, dels själva språkformen, d.v.s. ordval, ordböjnig, stavning.

Det är av största vikt att nynorsk används i alla situationer i tal och skrift. Och det är då fråga om en form av nynorsk, som har en riksgiltig norm, som har status av riksspråk. Detta anser jag vara en kärnpunkt. Skall nynorsk överleva som riksspråk vid sidan av bokmål, måste man skilja på dialekt och nynorsk, så att de har skilda användningsområden. Enligt min mening har slagordet "skriv nynorsk, tal dialekt" varit till direkt skada för nynorskans ställning som talspråk. I de flesta språksamfund växlar individen mellan olika koder, mellan dialekt och riks-språk. Dialekten används på det lokala planetet och innebär en identifikation med närmiljön. Samtidigt kan dialekten vara ett avståndstagande från dem som inte talar den; det blir frågan om "vi" och "de andra". Utanför närmiljön används däremot riksspråket, som står över dialekterna och upplevs som gemensamt för nationen.

Ivar Aasens tanke var, som alla vet, att hans landsmål skulle fungera som ett norskt riksspråk och ersätta danskan, vara en för alla norrmän gemensam språkform vid sidan av dialekterna. Men ett språk som existerar enbart som skriftspråk är dömt til undergång. Därför bör nynorsk i en fast norm användas som talaspråk. Att talad "högnorsk nynorsk" (för att citera referatet i Møre) kan användas och uppfattas som ledigt och naturligt har jag upplevt otaliga gånger, först i Volda, när jag

kom dit för 50 år sedan. Jag erinrar mig män som lärare Nils Magerøy, rektornerna Erling Kristvik och Olav Riste, prost Lars Tjensvoll för att nämna några få. Senare har jag träffat många norska forskarkollegor som talar normaliserad nynorsk.

Här skall också erinras om bestämmelsen från 1878, att lärarna inte skulle få korrigera barnens spontana språkform. Bakom påbudet låg förmodligen den sunda tanken, att barnen inte skulle tvingas försöka tala danska, som ju var skolans officiella språk. Det var viktigt att inte hindra barnen i deras naturliga munliga framställning. Som läget nu är med nynorsktalande lärare borde barnen också – vid sidan av dialekten – lära sig att uttrycka sig på normaliserad nynorsk.

Vad för slags nynorsk?

Det finns också ett inre hot mot nynorsk, d.v.s. i språket självt. En svaghet – som går långt tillbaka i tiden – är de ofta genomförde förändringarna i normen. (Påpekat av Olav Torheim.) En viss modernisering har varit nödvändig från Aasens tid, men ständiga förskjutningar i en norm leder till språklig osäkerhet. Den som en gång har lärt sig vad som är "rätt", har svårt att godtaga alltför ofta införda nyheter. Följden blir skilda normer för olika generationer.

En annan svaghet är den stora valfriheten som föreligger både i bokmål och nynorsk. Aasen var nog med att framhålla vikten av en enhetlig fast norm. Hans formsystem och ortogafiska system var ytterst väl genomarbetade och grundade sig på en minutös analys av skilda möjligheter. Han var mycket missnöjd med de ändringar i normen som gjordes i hans livstid.

Det som kan rädda nynorsk tror jag är just en mera "högnorsk nynorsk" norm, så som Olav Torheim och hans kamrater kämpar för. Det gäller att markera en klar gräns mot bokmål. Samnorskタンken tycks inte ha många anhängare för närvarande, vara sig på bokmål- eller nynorsksidan.

Hur detta "högnorsk nynorsk" i detalj skall se ut, måste norska språkmän avgöra. För min del skulle jag i princip vilja se mindre valfrihet och mindre av ortofon (ljudenlig) stavning: skriften är för ögat, talet för örat. Ett exempel: Varför slopa de s.k. "stumma" **d** i **lid** (Sollia!), **saud** etc. (som för övrigt uttalas i många dialekter), när vi behåller **d** i **ord**, **bord**, **gard** etc.?

"Hanna Winsnes's kogebog" – og andre artiklar

Dette er titelen på eit utval Garborg-artiklar som Aschehoug forlag har gjeve ut i år. Boki inneheld desseutan eit etterord av forfattaren Karin Moe, og i dette etterordet fann eg berre ein feil, som eg her skal retta.

Når Karin Moe upplyser at dette siste Garborg-utvalet er det tredje på 50 år, so tek ho nok i miss. Ho viser til *Tankar og utsyn* (1950) og til dei to bandi med essay og artiklar i *Skrifter i samling* (1980), men ho gløymer samlingi av Garborg-artiklar som Noregs Boklag gav ut i 1967.

Garborg-boki frå Noregs Boklag var god nok i og for seg, men vart diverre skjemd av ei ikkje heilt vellukka innleiding av Johs. A. Dale. Dale påstod nemleg at mange artiklar som Garborg hadde skrive, til dømes i artikkelsamlingi *Politikk*, no berre hadde "historisk interesse". Johs. A. Dale var nok litt for snart ute, for framleis er det mange som som finn mykje av litterært verd i desse artiklane med. Soleis var det i *Politikk* det stod det stutte, men gode stykket um Kristian kvart, der Garborg hevda at den dansknorske kongen Kristian den fjerde ikkje var meir kjend av folk i Europa "enn kong Ding-Dang av Honolulu"!

Karin Moe, som ikkje kjende til Garborg-artiklane på Noregs Boklag og dermed heller ikkje har hatt høve til å læra av innleidingsfadesen til Johs. A. Dale, må difor orsakast når ho vil presentera "Hanna Winsnes's kogebog" – og andre artiklar som "The best of Arne Garborg". Noko av det beste av Garborg får greida seg sidan so mykje sers god skrivekunst frå denne største nynorsk-diktaren har vorte, og enno vert, halde løynt for oss lesarane.

Serleg har sensuren gått ut over kritikken den eldre Garborg retta mot Ibsen. Um tilhøvet millom Garborg og Ibsen/Bjørnson har elles Sveinung Time skrive godt i essaysamlingi *Om kulturell identitet* (Høgskulen i Bergen, 1997). Sveinung Time viser millom anna til eit innlegg frå Garborg til Dagbladet 31.10.1899 i høve eit intervju med Ibsen om målsaki. Desse merknadene frå Garborg um Ibsen har av ein eller annan merkjeleg grunn aldri kome med i noka artikkelsamling.

Mange har undra seg på kvifor Garborg tok ut dei two fine strofene um trollmannen Kvitskjegg (= symbolisten

Ibsen), som stod i det fyrste upplaget av *Haugtussa*. Det har vore vekk i alle seinare upplag. Me prentar difor desse strofene her:

*Eg talar Taake med Vismannsgjerd,
so alle med Tyding tevar;
dei Meining finner, der ingi er,
og gjeng der dumme som Djevlar.*

*Dess meir dei lovar den vise Mann,
som tala det ingen visste;
snart hev eg trolla det heile Land
um til ei Daarekiste.*

I etterordet til "Hanna Winsnes's kogebog" – og andre artiklar skriv Karin Moe at stoffet til boki er henta frå dei two bandi med essay og artiklar i *Skrifter i samling*, og framleis inneheld nok desse two bandi det rikaste og beste utvalet av Garborg-artiklar. Men denne siste Garborg-boki frå Aschehoug gjev oss likevel eit tilnærma rett bilet av dikten som essayist og artikkelskrivar. Me finn att mange kjende og kjære tekstar, til dømes den gløgt skrivne artikkelen um *Peer Gynt*, artiklar um Killand og diktningi hans, um "Ægteskab istedenfor prostitustion", um "Bondekultur" –

for ikkje å snakka um "Hanna Winsnes's kogebog" som forlaget reklamerar med i boktitelen og som sjølve Bjørneboe viste til då han trong eit døme på god skrivekunst. Me må elles takka det skamdjerve forlaget for at det våga å ta med "Politimagt mot bøker", for i den artikkelen fjernar Garborg seg milelangt frå dei two nasjonalheilagdomane Ibsen og Bjørnson.

Garborg skriv både på norrøndansk og norsk. Jamfört med Bjørnson, Ibsen og Hamsun er det stundom noko hemja og overlag korrekt over norrøndansken hans, endå han brukar mange knep for for å få det språket til å verka "naturleg". Derimot lukkast han med å utvikla ein eigen logn, lett og merkjeleg einfelt norsk, jamvel til innfløkte emne. Likevel hamnar han aldri i det banale.

Me skal her ta med ei smaksprøve på den garborgske stilens, ein stutt fabel um eit stolt og byrgt tog. Fabelen er henta frå artikkelen "Bondekultur" på side 187:

*Ingen ting hindrar oss meir i å tenkja
beint og greidt og modigt enn dette, at
alle tankevegjerne ligg fulle av talemåtar.
Det er som steinar på ein skinnegang.
Trænet kjem dragande med godt
mot; so støyter det på ein stein, kjem ut
av sporet og gjeng i myri. Der vert det
liggjande.*

Me finn ein like knapp og innhaldsrik stil dei islandske sagaene og hjå Hemingway, men ikkje denne lette og logne blanding av vanvyrnad og medkjensle.

Det me no fyrst og fremst må krevja, er ei samla vitskapleg utgåve av absolutt alt Garborg har skrive – heile diktningi hans, alle dei om lag 2000 artikklane, alle brevi . . . For arven denne diktaren gav oss "til å gøyma, han er større, en mange viltru."

Trygve Lande

Rimeleg bok!

Eg har for sal ungdomsboka **Uventa fangst** (1997)

Prisen er kr 50,-, fritt tilsend

Sigbjørn Heie, Bostboks. 2, 5110 FREKHAUG

Ei diktsamling til glede

Stille kom en glede
Ved Albert Lange Fliflet
Oslo 1997

Hausten 1997 gav Aschehoug ut den vesle samlingi av umsette dikt, «Stille kom en glede». Tittelen høver det små-låtna bokformatet og dessutan den burt-gøyde plassen i bokhandelen. Men innhaldet er av ein heilt annan karakter. Her blir vi rivne med av religiøse barokksongar, frodige folkevisur og gripende kjærleiksdikt av klassiske diktarar.

Samlingi inneheld rundt tretti dikt som er umsette frå heile åtte språk. Dei fleste frå tysk og finsk, men sume òg frå estisk, nederlandsk, frisisk, afrikaans, latin og ungarsk, skrivne frå millomalden til vårt hundreår. Diktarane er klassikarar i den nasjonale bokheimen. Burtsett frå tysk, kjem forfattarane frå små språkumråde og er dermed ikkje so godt kjende for eit norsk publikum. Eit døme er den nederlandsk dramatikaren og lyrikaren Joost van den Vondel, som i sine beste dikt og skodespel er på høgd med Shakespeare. Ein slik lyrikk forteiner også ei umsetjing til norsk!

Tema som går att i dikt er religiøs lengt, elskhug og – som tittelen varslar – glede. Eit gullkorn er diktet «Dei lag-

de han i Mariakyrkje» – um two som enno etter døden er uskiljelege i sin kjærleik. Soleis lyder det:

*Dei lagde han i Mariakyrkje
og ho i Mariakor;
or gravi hans rann det so raud ei ros,
på hennar ei kvit tjørn gror.
Dei bøygjer seg,
dei tøygjer seg,
den eine den andre nær,
so alle kan det skila grant;
two elskande kviler her.*

Millom umsetjarar, litteratar og Vestmanna-lesarar er Albert Lange Fliflet eit kjent namn. Med store umsetjingsbragder bak seg, slike som det finske nasjonaleposet «Kalevala», har han gjort seg fortent til fleire prisar. Polyglotten som meistrar fleire språk og som har inngåande kjennskap til fonetikk, har denne gongen umsett dei fleste diki til riksmål, men sume er òg i høgnorsk språkdrakt. Ei ikkje mindre bragd er å umsetja dikt berre etter minnet. For i dei siste åri har eit sviktande syn gjort penn og papir uturvande.

Professor i nederlandsk språk og litteratur, Kåre Langvik-Johannessen, ein god ven av umsetjaren, har hjelpt til med umsetjingi av dei frisiske dikt.

Han har òg skrive eit etterord.

Det som er å utsetja på samlingi, er sume uturvande småfeil ho kunde vore forutan. Upplysingane um kva språk diki er umsette frå, er ikkje til å lite på, og noko av etterordet har falle ut. Eit ark med rettingar skal difor fylgje med.

Ronny Grønning Spaans

Lastar departementet

Nils-Aksel Danbolt Mjøs fortel at ordføraren i Ørsta, Nils Taklo, hev vore ute i Vårt Land og lasta eit departement (me veit ikkje kva for eit) som hev skrive på bokmål til alle lagskommunane i Landssamanslutningi av nynorsk-kommunar (dei burde brukta det innarbeidde nynorske namnet Lands-samskipnaden, legg Mjøs til). Nynorsken høyrer til identiteten vår, skriv ordføraren.

Nils-Aksel Mjøs brukar elles ofte millomnamnet Danbolt no; det er ættenamnet på morssida.

Breviar

Av Zbigniew Herbert
(1924-1998)

*Herre
eg veit at dagane mine er talde
fåe av deim stend att
Nok til eg enno vinn samla sand
dei skal dekkja andletet mitt med*

*eg når ikkje meir
gjera rett mot dei krenkte
heller ikkje be deim um tilgjeving alle
som eg gjorde vondt
difor sorgfull er mi sjel*

*livet mitt
burde draga upp ein sirkel
slutta som ein godt komponert sonate
men no ser eg grant
i augneblinken fyre kodaen
slitne akkordar
slett samansette fargar og ord
skurrande dissonans
kaotisk språk*

*kvifor vart
livet mitt
ikkje som kvervlar på vatnet
vekt upp i uendelege djup
med byrjing som veks
legg seg i ringar steg faldar
for å døy fredsamt
ved dine uutgrundelege kne*

Frå polsk ved Torvid M. Edvardsen

Sagt:

Dei nikkar

Så kjem EØS-pålegga dettande, og det fyrste av desse var tvungen gjødselplan. Der må vera ein del EU/EØS-tilhengjarar som ler godt av bondestanden som er i ferd med å bli den mest EU-tilpassa i Europa. Og når pålegget om gjødselplanar kjem, kva gjer så Bondelaget sentralt og lokalt? Jau, ein nikkar.

Halvor Lognvik, Rauland, i Nationen

Organisasjonsbyggjing

Organisasjonsbyggjing er ikkje noko trylleord. Det er ikkje noko ein gjer unna på eit kurs eller eit seminar. Å byggje NMU er å taka tak i dei krefte me har, kopla dei med ideane våre – og arbeida for å få fleire med på dei.

Magnus Bernhardsen i Motmæle

Social skamløyse

Social skamløyse i eitt høve kann godt semjast med *socialt smålate* i eit anna. Soleis er eit socialt fænomen lett å skyna, som elles hadde vore uskyndande. Plent dei same folk som ligg på magen og sleikjer dansk sputt, er socialt skamlause mot dei "innfødde". Dette er dessverre i "kjøtet bore", og ikkje berre i klædi skore".

Nikolaus Gjelsvik i "Von og veg"

Mål

Det er artig å sjå korleis folk har halde på språket sitt når dei har busett seg ein annan stad enn der dei kjem frå opphavleg. Dei albanske minoritetane i Italia er mellom dei best organiserte minoritetane som finst. I Italia er det òg kroatiske landsbyar, dei har eit sterkt medvit om kvar dei kjem ifrå. Og tenk at det finst walisarar i Patagonia! Det er spanande med folk som er på stader dei ikkje skulle vore, på eit vis. Dei har ofte halde på språket sitt, og dei fortel historia om kvar dei kjem frå. Dei syner kor viktig språket er for at kulturen og serpreget skal halda seg.

Magnus Bernhardsen til Motmæle

Heimleg målkjensla

Det er den heimlege målkjensla ein må taka umsyn til, ifall ikkje målet skal glida reint ut.

Nikolaus Gjelsvik, "Von og veg"

Ope brev til Jon Lilletun

Stasråd Jon Lilletun refsa "dei mest konservative innan målrørsla" i opningstalen sin til Dei nynorske festspeli i haust. – For konservativ nynorsk gagnar berre nynorskmotstandarane, var bodskapen frå ministerhald.

Resultatet kunde verta at ungdomen såg på nynorsk som eit mål dei hadde mindre lag med enn engelsk. Slik kunde uppnorskingsordlistene verta nynorsken sin verste fiende. Det beste, slik Lilletun såg det, var at bokmål og nynorsk holder samla kreftene til kamp mot engelsken. Elles kann nynorskt språk og kultur hamna på museum fyrr ein anar det.

Me i Volda og Ørsta Målungdom høyrer trulegt heime i den målflokkens statsråden siktar til, og kjenner oss friomidle nok til å koma med eit svar. Reint instinktivt kunde me fyrst tenkja oss å spryra Lilletun um han verkelegt kann ha både føterne på på jordi som hævdar slikt. Det er snaudt andre stader enn frå talarstolen at det enno er råd å proklamera "samling på norsk folke- måls grunn". Dagsens målfolk satsar holder på konsolidering på Aasens grunn enn eit samnorsk luftslott.

Argumentasjonen Lilletun nyttar mot tradisjonell nynorsk er elles velkjend. Me er komne ut på ville vegar dersom elevane er pålagd å nyttja ord og uttrykk som snaudt vert nyttja nokon stad i landet, heiter det millom anna. Til dette kann me fortelja at eit ord lyt vera registrera i minst fire fylke for at det i det heile skal koma upp til vurdering å taka det inn i dagsens statsautorisera ordlistor. Utsegni frå Lilletun kjem soleides snarare av at han, som nynorskbrukarar flest, let fleirtalsstoda åt norskdansken få leggja premissane for målordskiftet. Ein kann ogso spryra seg um det skal finnast nokon "kritisk masse" for norske ord. Er det verkelegt so at dersom det er fåe personar som nyttar norske ord, lyt ogso dei siste brukarane leggja desse ordi burt og ganga yver til bokmål? Det rimar därlegt med Lilletun sitt ynskje um å "sikra den språklege fridomen".

Dersom eit ord stend i føre for å døy ut, er det snarare ei plikt for medvitne målfolk å taka det bruk att. Elles er det Lilletun sin antipurisme som trugar med å å setja nynorsken på museum, ikkje "konservative målfolk".

Uppmodingi um å samla kreftene

mot engelsk i staden, hamnar nok på steingrunn. Slikt krev vilje til måldyrking, og korleides skal me få det utan idealet um eit reint og vyrdsla norsk mål? Nynorsken må få veksa på sin eigen grunn, utan umsyn til dansken. Då er dialektane og den og den norrøne fedratunga kjeldor me aldri kann ausa nok av. (Meir um måldyrking og purisme på <http://sambandet.home.ml.org>) Endeleg kjem hovudargumentet um at "for konservativ nynorsk gagnar berre nynorskmotstandarane".

Det hadde vore moro og set kva Lilletun hadde svara leidaren i Oslo Unge Høgre når han segjer at nynorsk er stygt og dreg fram "Dei gamle fjell" av Ivar Aasen til døme. Vilde han ha fornekta sin eigen tradisjon og sagt at "dette er stygg og gamaldags nynorsk, slik er ikkje dagsens nynorsk"? Kva vert mælestaven for moderne målføring då?

Det må vera å leggja målet sitt mot norskdansken. Bokmålsbrukarane segjer at deira mål er norsk i kraft av at dei er nordmenn og i kraft av at språket hev utvikla seg. Det er samnorskpolitikken sjølv som hev gjort nynorsk til eit "umoderne språk". Når Lilletun vil at nynorsken skal "gå inn i si tid", vore det kanskje ein idé for Lilletun med? På 50-talet vart det sagt at no laut alle målfolk skriva so nært opp til bokmål som råd – for å berge nynorsken! Høgnorsken vart stempla som arkaisk og reaksjonær. Ungdomen vilde hava moderne samnorsk, heitte det. I dag er samnorsktilhengjarane sjølve åt å verta arkaiske, og stortingsmelding nr. 13 (1997/98) frå Kulturdepartementet um målbruk i offentleg tenest slår fast at målblandingstrævet er avslutta. So kanskje Jagland hev rett i at sentrumsregjeringi er uandsvarleg når undervisningsminister og kulturminister kann føre motstridande målpolitikk.

Me hev teke rotta på ein undervisningsminister tidlegare. Statsråd Reidar Sandal vart møtt av demonstrerande nynorskelevar og bokbål då han vitja Volda fjer. Stutt tid etter laut han gå av i vanæra. Jon Lilletun er med dette åtvvara.

*Kay Morten Aarskog
For stjorni i Volda og
Ørsta Målungdom*

Villfaring i teoriens tåkeheim

I haust syntte eg eit nummer av Høgnorsknytt, bladet til Høgnorskringen, til ein utanforståande, ein som ikkje skriv nynorsk. Reaksjonen hans var ikkje mild, han sette fanatikarstemelet på oss med ein gong. No kan ein segja at berre vedkomande vart upplyst um bakgrunnen til bladet, den eigentlege meinings av ordet nasjonalisme og gjeven eit stutt umriss av den norske målsoga, ville han skjøna alt. Men so einfelt er det ikkje.

Det som fyrst slo han i augo, var høgnorsk-nemmingi og slagordet «Heim att til ætt og fedreland». – Er de imot innvandring? lurde han på. Og sjølv sagt stussa han yver ordformene.

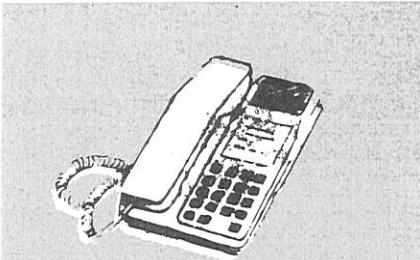
Sume ord måtte eg forklare, og det er det ingenting gale med, for ikkje alle bokmålsbrukarar les til dagleg nynorsk. Men eit ord som «vetter» må eg innrømme at eg sjølv ikkje har funne andre stader enn i tekstar av Aasen. Ordforma forsvann frå skriftmålet alt med Garborg. Men eg forsvara grunnlaget til Høgnorskringen, og etter at eg hadde gjort greide for grunnlaget vårt, drog han på smilebandet og spur-

de um vi ikkje, bak slike idear, hadde gått oss vill i teorien og mist fotfestet.

Nokre dagar seinare bladde eg i nr. fire av Motmæle for i år. I målteigen til den gjæve målmannen Håvard Tangen, las eg ei uheldig forbetring av ei setning henta frå «brunnen av keivlege og bokmålsmyre ord og ordlag som finst i vitenskapen». Den «stive og kanselliprega» setningi «Det er her den verste forurensningen skjer» var gjort «ledugare» med «Ved detta leitet hev dei upp i dei råemni som gjev mest ureine utslepp». Kva som er ledugast, er det vel ingen tvil um!

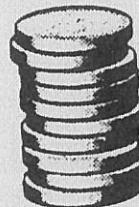
Det var då eg byrja lure på um mange av oss går med skuggelappar og er i ferd med å gå oss ville i den frodige målåkaren, drøymane fascinerte av herlege språkrosur. – Kanskje vilde eit par stikkande tornerosur gjort seg millom all denne blomeprakti. Til å minne oss um at vi som alle idealistiske organisasjonar må freiste halde bakkekontakten.

Ronny Grønning Spaans

Høgnorsk friskule ein gong til

Det som Vestmannen skreiv um ein høgnorsk friskule, hev vunne atterklang. Tanken um høgnorsk eller norrøn friskule er fagnande, segjer ein lesar. Ein fær ikkje læra skapleg norsk i skulen i dag. Slik målstoda hev skeivla seg til, er det turvande med djerfe framstøytar. Høgnorsk lyt yverta den frægd og vyrnad norsk danskt no hev, og sanningi lyt ut til folk. Me hev two mål i Noreg, men berre eitt norskt mål – høgnorsk.

Gåvor til Vestmannen

I dette bladet ligg eit girokort, og me vonar bladpengane etter kvart strøymer inn. Sume held det næraast for eit under at Vestmannen snart gjeng inn i 15. årgangen, og det syner noko um den aukande godviljen for vestmannasyn og høgnorsk-tankar som vart tydeleg i 80-åri og som hev skote meir fart i 90-åri. Men like fullt er det uviss kor det hadde gjenge med Vestmannen um ikkje mange av tingarane hadde sendt ei gåva, stor eller liti, attåt bladpengane. Det openberrar òg eit grunnlyte ved den einerådande marknadskapitalismen, som er gamalkjend dans kring gullkalven. Utan ideell offervilje fri for grådugskap og vinstreikne, vilde verdi vera som eit endelaust isøyde! Difor bed me atta eit år lesarane vårs senda bladpengar, og me er takksame til dei som hev høve å leggja attåt ein umfram skjerv.

Torvid M. Edvardsen, Szczecin, Polen, 50. Jostein Krokvik, Fiskabygd, 500.
I alt i dette bladet kr 550,-.
Hjarteleg takk frå Vestmannen!

Vetter – vinter

Eg var inne på å skriva litt um ordet *vetter* (vinter), og det tankevekkjande stykkjet «Villfaring i teoriens tåkeheim» av Ronny Grønning Spaans vart ein puff. Takk for hjelp!

På gamalnorsk heitte den påsikta års-tidi vetter (vetr), og det same gjer ho vedvarande på Island og Færøyane (etur). Vetter var hovudordet hjå Ivar Aasen, og i skulen var det jamstelt med vinter fram til 1938, då vetter-ordet som so mangt anna vart stroke or nynorske skuleordlistor.

Men ordet er ikkje so daudt som det er lett å tru um ein ikkje leitar på rett stad.. Ordet finst i bøker utkomne i 1998, som hjå Aslaug Høydal i *Dyresoger og andre samme soger*, og i Burns-umsetjingi til Johannes Gjerdåker, *Dikt og songar*, (s. 27). Det hev dessutan vore brukta i Vestmannen i år av Håvard Tangen og andre, underskrivne medrekna. Dette byggjer ikkje på systematisk lesnadsgjenomgang, det er slikt som hev falle meg upp i hendene. I «Fagert er landet», fedrelandssongen til Anders Hovden (1924), finn me ordet («fort skifter sumar med vetter»); det same gjer me i syttandemasalen til Elias Blix («I Noregs vetter rann ein vår») og hjå Olav Aukrust, som

elles skriv «vinter», – i «Norrønasongen». Og mange andre stader hjå målskrivande.

Nei, ordet er ikkje daudt. Meir enn èin hev brukta ordet munnleg til meg i 1998. Og det lever i avleidingar. Vetrung (vetring) er gammalt namn på ein årsgamal hest, og på årsgamal ukse; twoetrung er ein twoårsgamal hest (ukse). Vetterbrauti er det same som mjølkevegen (svensk vintergatan). Sigurd Sanvik hev med *vetrongsviga* og *vetrongsstut* frå Suldal (Rogaland) i *Tilegg til Suldalsmålet* (1996).

Etter dette noko slumpesame uppsetet skulde ordet vetter vera kjent og noko brukta i minst 4-5 fylke, og burde slik førast inn att i ordlistone. I min tanke er vetter kanskje eit norsk ord som stend i føre for å døy ut, og som Kay Morten Aarskog og Volda og Ørsta Målungsdom hevdar (i «Ope brev til Jon Lilletun»), er det dermed eit ord som målfolk burde brukta medvite. Vetter vil i synleg tid snaudt avløysa vinter i nasjonalt hopeheng, men derimot opnar det i sume høve for språkleg skifterikdom. Ordet er *ser-norrønt*.

Jostein Krokvik

Ny Burns-umsetjing av Gjerdåker

Robert Burns:
DIKT OG SONGAR

Andre samling
Uval, gjendiktning og forord
ved Johannes Gjerdåker
Samlaget 1998

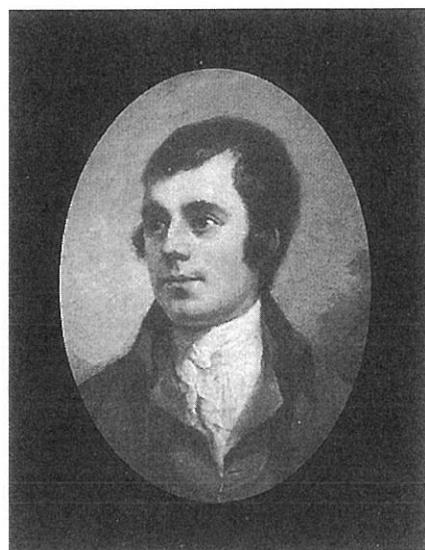
Det var i 1996 Johannes Gjerdåker frå Voss kom med den fyrste samlingi Robert Burns-dikt; "Dikt og songar i utval" heitte ho. Og ho fekk ros i alle bokmeldingar, millom anna i Vestmannen, og Gjerdåker fekk Bastian-prisen for umsetjingi. I 1997 hausta han nye lovord med umsetjingi frå persisk av klassikaren Omar Khayyam, "Ruba'iyat". Den fyrste Burns-samlingi hadde med kring 60 dikt, og i yverkant av 60 dikt finn me i den nye. Gjerdåker hev skrive eit godt lite fyreord som lesarane bør ofra nokre minutt på å setja seg inn i.

Robert Burns ((1759-1796) er kalla den skotske nasjonaldiktaren framfor nokon, og åremåldagen hans 25. januar er Skottlands nasjonaldag. Dette viser både noko grunnleggjande um Burns og um romet hans hjå landsmennene sine. Burns er den fremste skotske diktaren, ein talstmenn for bondesjølvstende, skotsk fridom, mål og kultur, og det lokkar fram ettertankar å lesa Burns no når skottane stend framfor ein nasjonal fridom og eit sjølvstyre større enn på snart 300 år. Alt våren 1999 vel dei eige folketing som samlast i januar 2000.

Nasjonale dikt, um me skal kalla dei soleis, er det mange av i den nye samlingi – dikt knytte til soga, folket og landet, det skotske høglandet, *the Highlands*. Endå i min alder hugsar eg frå skuletidi det vedkjømelege *My heart's in the Highlands* som hev fenge titelen "I Høglandet lever min hug" hjå Gjerdåker:

*I Høglandet lever min hug, ikkje her;
i Høglandet vide på veiding han fer,
der veider han rådyr og kronhjort som
kliv,
i Høglandet alltid, kvar elles eg sviv.*

*Farvel no til Høglandet, bygder i nord,
der folket har øre og alltid held ord:
Kor vide i kring enn i verda eg fer,
så evig i hjarta eg Høglandet ber.*

I sogediki sansar me stundom ei utmaning som minner um Per Sivle, og i alle høve sterkare enn hjå Aasen. Som i diktet *Robert Bruce sin marsj mot Bannockburn* der skottane vann ein stor siger mot den engelske kongsheren:

*Skottland under framand hand?
Våre born i træleband?
Me for deira frie land
gjev vårt liv i slag!*

*Mot tyrannen vil me stå,
veldet hans til jorda slå,
lat oss fram til fridom gå
eller døy i dag!*

No finn me nøgdi med dikt um andre emne, um kvardagsliv, høgtid, byggbrød, øl, elskhug og erotikk, ofte sprelske dikt, jordnære, med morosame innslag. Um Burns kann vera speande, er han jamnast godlynd, tykkjer eg; han kjenner det folket han skriv um og for, han høyrer dei til og ser på det meste med forståing. Um kjærleik kann han skriva djupsansa og glødande, som i "Ei raud, raud rose" (*A red, red Rose*):

*Så kjær er du min vakre ven,
slik rår du alt mitt sinn,
at eg skal elska deg endå
til alle hav kverv inn.*

*Til alle hav kverv inn, min ven,
og alle berga brenn,
så lenge skal eg elska deg
som tid og sandkorn renn.*

Den som les både dei two samlingane av Robert Burns i Gjerdåkers umsetjing,

fær eit godt innsyn i diktingi til den store skotske diktaren. Dertil er det hugnadsam lesing, og eg vil meina at Johannes Gjerdåker hev gjort ei ny lysande bragd med den siste umsetjingi. Gjerdåker nyttar til vanleg a-mål skriftleg, men i eitt dikt ("Renn stilt , vakre Afton") nyttar han i ei lina i-form – "Renn stilt, vakre Afton, all natti avstad". I-endingi bryt med det upoetiske og uestetiske samanfallet av mange a-ar, og det er vel difor ho er vald, vil eg tru. Det er soleis ei stadfesting på Gjerdåkers fine målkjensla. Det er etter mine sansar ikkje til å koma ifrå at informene gjer seg betre i lyrikk enn dei meir monotone og skifteslause a-formene, og kanskje vil Gjerdåker gjera meir av dette sidan? Utfallet i det nemnde høvet er eintydeleg godt.

Samlingi er tilbudd på same måte som den fyrste, og attdiktar som forlag fortener takk. Dikti til Burns er ofte songar, stundom visor, og i samlingi er oppført notar til mange av dei, noko talrike lesarar vil få glede av. Per Olav Kaldestad skriv eit etterord um "Den engelske romantikken og Robert Burns", og i denne bokmeldingi skal me sanna ordi hans um at Gjerdåker gjev oss "strålende gjendiktingar på vårt eige språk".

Jostein Krokvik

På lager:

Jostein Krokvik:
Høgnorsk målreising

Kr 45,- fritt tilsend.
Vestmannen, 6143 Fiskåbygd
Telefon 70 02 14 29

**Be om gratis
katalog**

**NYNORSK
ANTIKVARIAT**

Tilskrift:
Nynorsk Antikvariat A/S
P.b. 9243 Grønland
0134 Oslo
Telefon 22 19 02 11
Telefax 22 19 61 10

Vestmannen

Kaldblood, varmblood, halvblod, fullblood

Av Arne Horge

Tidleg um våren når merri har fenge føl og lambsøyone står mysande i sauestalldøri, då er det desse som fær dei grønaste og beste hamnegangane kring gardshusi, dei dyri som har avkjøme å syta for. Dei meir uvande hestane lyt taka til takke med ei mager hamn uppe på åsen desse tidlege vårvikone. Når eg ikkje brukar dei, plar eg ride dei upp um morgenon og ned um kvelden og føre attved.

No i vår hadde eg ein fem års døla-jelk, dølahesten er ein kaldbloodshest, og ein two års varmbloodshingst. Eg kvidde meg litevetta for å slengja meg på ryggen av twoæringen, høg var han òg, so eg laut leide honom innåt ein stein, for sal plar eg ikkje bruke å slik smårdiding. Jau då, han let seg ride, og eg er no heller ikkje store karen.

Dølahesten, arbeidshesten her på garden, skyt eg meg på på flatmark. Og no kjende eg at eg vart heitare i skrevet og i rauvi av å ride varmbloodshesten enn av å ride kalldodshesten. Eg veit

det vel at twoæringen var yngre og veikare enn hin, han kava meir med dei lange beini sine i ulendet og vart varm av det, og varmbloodshestane er tunnare i skinnet og hårlaget enn kaldbloodshestar, og eg veit at sjølv kroppstemperaturen er lik på plent alle slags hestar, men likevel var det artigt å røyne den ulike heten når eg tenkte på nemningane "kaldblood" og "varmblood".

Ei grein av dølahesten vert brukt på tråvarbanen, det er kaldbloodstråvaren. Kaldbloodstråvaren har stort sett norske namn som gjerne fortel koss han ser ut, namnet kan fortelja um ætti eller kvar han er fødd osfr.: LOME ELDEN, BOLLERØD SVARTEN, BJØRKESP-RETT. Medan varmbloodstråvaren jamt har utanlandske namn, helst amerikansklingande: TRIX PEDRO, YANKEE BOSS, BIG BIKE.

Det var tyskarane som tok til å nytte "kaldblood" til nemning på dei støde arbeidshestane som ætta frå steppehesten. I England vart det ale fram eit lett

og kvekt hesteslag der alle hestane kunde føre ættlinna si attende å ein av tre arabarhingstar. Det vart fullbloodshesten som her i landet vert brukt til galopp-laup på Øvre Revoll ved Oslo. Ei samanparing av "kaldblood" og "fullblood" gjev heller fylgjereit ein halvblodshest, og gjennom tidene har det laga seg fleire halvblodsrasar. I dei seinare år har nemningi "halvblod" vore vikande i sume samanhengar, t.d. er varmbloodstråvaren å rekne for ein halvblodshest. "Varmbod" og "halvblod" er altsa det same, men som ein motsetnad til det støde kalde, står det livlege varme betre til som nemning.

Når alle hestar har same kroppstemperatur, verkar kanhende desse nemningane kunstige, men ikkje kunstigare enn at ein mordar den eine dagen drep offeret med kaldt blod samstundes som han dagen etter er ein varmblodig elskar.

Rettskrivingi (1938)

Av Gustav Indrebø

Denne artikkelen om framlegget til ny rettskriving (rettskrivingi 1938) skreiv Gustav Indrebø i Bergens Tidende den 27. april 1937. Artikkelen som var utan namn, stod på leidarplass og må soleis rekna for å falla i tråd med meinings til den største avis på Vestlandet. Artikkelen hev Indrebø sjølv teke med under eigne arbeid, og han er med i Indrebø-bibliografien i "På norsk grunn" ved Jarle Bondevik, Conrad Clausen og Oddvar Nes (1989).

Me gled oss yver all naturleg norsk vokster i bokmålet. Og me reknar det for ei vinning um dei two måli eingong kunde veksa seg saman til eitt.

Me såg difor med von på den rettskrivningsnemndi som vart tilsett i 1934. Rett nok var voni blanda med uvisse. For det stend ikkje til å neitta at nemndi vart ein-sidugt samansett og den målvitskaplege sakkunnskap veikt representera.

Me lyt segja: Dei voner me hadde, hev det rettskrivningsframlegget som no er kome, ikkje oppfyllt.

Framlegget vil etter vår meinung skada norsk målvokster i staden for å gagna.

Den urimeleg hardhendte medferd som nynorsk hev fenge, hev vekt nær sagt ålmant mismod og harme millom målfolket, i minsto på desse kantar. Å vedtaka ei målreform som tek alt arbeidsmod burt frå deim som til no hev gjort mest for vår språk-nasjonale etterreising, må vera uklokt. Det er fridomsfiendslegt og. Dei som hev reist landsmålet i skule og kyrkle og styr og stell, må ikkje tvingast burt frå den kulturform dei hev arbeidt upp, og inn i ei ny målform som dei hev so mykje imot. Fridom skal gjelda i åndelege og kulturelle saker!

Mange av dei uppnorskingar som der er framlegg um for bokmål, torer ha god grunn for seg. Me helsar t.d. med glede at norske former som *meg*, *deg*, *seg* skal autoriserast. Dei vil falla naturlege. Men fleire viktige ting som no skal innførast i bokmål, synest oss svært tvilsame. Korleis kann det vera mogelegt for skulané å pugga inn ei liste på 1000 hokynsord? Partisippformer som *brøti*, *børi*, *skøri*, *støli*, *frøsi*, *drøpi*, *bødi* (*bøi*?) kann ikkje vera hepne. Og like vel ser det ut etter fyresegni for lærebokforfattarar s. 4 i tillegg til rådingi som det skal vera

"påbødi" med slike former i i lærebøker. Kor mange i by og bygd på desse kantar kjener i det heile namnet "kløyvd infinitiv"? For folket i Bergens by vil brigdi i bokmålet skapa serlege vanskar. Det må vera råd til å finna løysingar som er likso gode og som samstundes ikkje set vestnorske bymål so sterkt utanfor.

Framlegget so som det no ligg fyre, hev ikkje vore framlagt for målvitskaplege sakkunnige. I ei so stor og ihopfløkt sak, med so store konsekvensar for heile vårt kulturelle og nasjonale liv, bør me taká med den trygd som ligg i at våre fremste sakkunnige i emnet fær segja si meinung under umbods andsvar.

Den avgjerd som vert teki må ikkje smaka av sjølvgodt kulturdiktatur. Og ho må vera grundigt fyrebudd. Det framlegg som no ligg fyre, synest oss ikkje skikka til å verta vedteke. Det treng granskast og gjenomarbeidast på nytt, – dersom ein ikkje no heller skulde skrinleggja saki heilt ei liti tid, so skeivt eit far som ho di verre er komi inn i.

Hans Strøms Annotations-bok

Hans Strøm: Annotations Boog over de Merk- værdigheder som udi Syndmørs Fogderie forefindes indrette[t]
Anno 1756.

Ved Ragnar Standal, Kari Aalberg og Terje Aarset.

Utgjevar Haram kulturhistorisk lag og Høgskulen i Volda 1997.

Presten Hans Strøm (1726-97) er kjend og hugsa for det store verket *Søndmørs Beskrivelse* som kom i two band i 1762 og 1766. Strøm var fødd i Borgund der han med tid og stunder vart kapellan, sidan sokneprest i Volda og deretter i Eiker. Annotasjonsboki – eller bøkene, for det var two av dei – let Strøme etter seg i manuskript. Dei er på Handskriftsamlingi på Universitetsbiblioteket i Oslo. Den annotasjonsboki som no hev vorte prenta, var skrivi i åri 1756 til 1758/59. Det er ei notatbok, der Strøm førde inn oppførslor frå Sunnmøre av mange slag, um dyr, plantar og fiskar, um folk, trusliv, arbeidsliv, landskap og anna. Truleg hadde Hans Strøm innføringsboki med seg på ferdene sine på Sunnmøre; han var på husvitjingar med meir, og reiste mykje; og han hadde augo og øyro med seg. Innførslone kom nok vel med då han skreiv Sunnmørs-skildringane sine. Strøm var prest i Borgund frå 1750, i Volda frå 1764.

Det hev vorte ei stor bok, med fyredord, innleitung, register av ymse slag og umsetjingar av latinsk tekst som Strøm var meister for. Dei latinske umsetjingane er av Peter Erik Petersen og Halvor Kjellberg.

Dette er ikkje ei bok som du hastar igjenom i ein baut, det er ei bok til å taka fram og granska stubb for stubb i høvelege stunder. Innhaldet hev serskilt bod til folk med ans for natur, soge og folkeminne på Vestlandet, og ho dekkjer næast i findrag sunnmørsbygdene, men innhaldet tøygjer seg lengre. Her er nemnt kong Andbjørn (Audbjørn) av Fjordane som fall i stridane mot Harald Hårfagre, og Vemund, bror hans, som vart innebrend med folket sitt i Naustdal i Nordfjord. Og her er nemnde fjellvegar til Romsdal og Lesja og jamvel heilt til Røros. Boki er lett å finna fram i, etter di her i margen er yversynlege tilvisingsord til dei samsvarande tekstlinene.

Alveld var ein kjend husdrysjukdom på Strøms tid, og bøndene hadde ymse råder som dei freista bruks, millom anna lyse (tran). Tran var desutan bruks i andre hopeheng, soleis mot makk i hudi – då venteleg i sår. Rådi var slett ikkje meiningslaus; transalte er kjend i våre dagar, og det same er den lækjande verknaden av tran for skuld millom anna vitamininnhaldet. So finskore som Strøm skildrar landskapet i ytre Nordfjord, ligg det nær å tru at han hev vore med i båt rundt den verharde Stad og granska vikane, vågane, sundi og nesi ved sjølvsyn. Me merkar at han skriv *Hodn* um det som i dag oftast vert skrive "horn" (Revie Hodn). Vanylvsfjorden var frå gammalt ein fiskerik fjord, men sidan folk tok til med garn, hev det minka på fisken, les me. Me fær òg høyra litt um båttypar på Nørdre Sunnmøre, dei liknar meir på Romsdals-båtar enn på båtane frå Volda. På Nordøyane tente bøndene ein umframskilling med å lósa inn skip, og dei visste korleide sjøormen skulde skrämast, dei drog ei år eller ei trestong etter båten. På Bølandet i Herøy var det godt og fruktrikt gras, og på Runde dreiv folk med fuglefangst.

Mangt og mykje kunde takast med frå den innhaldsrike tekstu, men det fær halda med desse glimti. Det er ei stor og fin bok, på meir enn 300 store sidor. Det upplysande fyreordet hev Harald B. Haram skrive, medan Ragnar Standal fortel um Hans Strøm. Terje Aarset skriv um attgjevingi av manuskriptet, som nok hev vore sers arbeidskrevjande. Testi er attgjevi *diplomatarisk*, det tyder her bokstavrett etter manuskriptet. Strøm var ein framifrå teiknar, og karti hans frå manuskriptet er med i boki.

Utgjevingi av annotasjonsboki er eit ageleg tiltak, som Haram kulturhistoriske lag og Høgskulen i Volda fortener stor ros for. Utgjevingi fekk tilskot frå Norsk kulturråd, Møre og Romsdal fylkeskommune, Haram kommune og Hjørundfjord sogelag. Ho er å få i bokhandelen og frå Haram kulturhistoriske lag ved Harald B. Haram, 6290 Haramsøy.

Jostein Krokvik

Tilskrifter

Vestmannen

Bladstyrar Jostein Krokvik
6143 Fiskåbygd

Telefon 70 02 14 29

Vestmannalaget

Formann Leidulv Hundvin
Lillehatten 242, 5033 Fyllingsdalen

Telefon 55 16 37 32

Ivar Aasen-sambandet

Formann Bjørn Tormod Ringdal
Løvåsbakken 22, 5033 Fyllingsdalen

Vestlandske Mållag

Formann Lars Bjarne Narøy
Eliasmarki 14, 5034 Y Laksevåg

Telefon 55 34 33 77

Norrønalaget Bragr

Formann Lars Bjarne Marøy
Tilskrift som Vestlandske Mållag

Målungsdomslaget

Prikken yver i-en

Formann Bjørn Tormod Ringdal
Løvåsbakken 22, 5033 Fyllingsdalen

Norsk Bokreidingslag

Postbok 684, 5001 Bergen
Telefon 55 31 66 29

Høgnorskringen

ved Håvard Tangen
Grensa 8, 0159 Oslo
Telefon 22 33 68 10

Norsk Målungdom

Øvre Slottsg. 5, 0157 Oslo
Telefon 22416155 / nmu @ nynorsk.no

Noregs Mållag

Kirkegata 32, 0105 Oslo
Telefon 22 47 71 00 / Faks 22 47 71 01

IvarAasen-sambandet

Ivar Aasen-sambandet er lands-samskipnad åt vestmennene og høgnorskrørsla. Sambandet arbeider for målupplysning, måldyrking og målreising.

Sambandet krev fulle rettar for nynorsk i Noreg, og krev i nynorsk full jamstelling for i-målet som Ivar Aasen valde.

Sambandet hev ei sergjerning i norsk målrørsla. I Sambandet kann lag og einskidlemer vera med, og du må gjerne meldt deg inn i mållag der du bur og beinveges i Sambandet. Skriv deg inn!

Årspengar for beinveges innmelde kr. 50,-.

Innmelding til kassastyraren:

Ivar Aasen-sambandet v/Kolbein Totland, Totlandsve. 370, 5050 Nesttun.

Telefon 55 10 02 48

Postgiro 0814 20 27 209

Bispar takkar for sist

Av Ludv. Jerdal

Med åtte mot tri røyster valde dei norske bispane Odd Bondevik til preses for dei fire komande åri. Sume hev i innlegg kome inn på at dette var ein "umkamp" eller "revansje" (kalla det kva du vil) som Bispmøtet gjorde etter at Gunnar Stålsett vart Oslo-bisp. For bispane hadde då røysta på Odd Bondevik. Vårt Land hev redaksjonet kome med sterk protest imot slike utleggjinger.

Trass i den protesten er det god grunn til å dryfta det presesvalet som Bispmøtet gjorde. Det gjekk ikkje meir enn eit par dagar fyrr dei mest nidkjære i jakti på biskop Stålsett var ute med ytringar um at det slett ikkje var sjølvgjeve at han skulde verta preses eller "den fremste blant likemenn". For no var det kome ein nyskipnad: Preses skulde veljast. Til no hadde Oslo-bispen vore sjølvskriven.

So kom det meldingar um at Nidaros-bispen Finn Wagle ynskte å verta preses. Han hadde gode grunnar: Han ynskte at Nidaros skulde verta eit sentralt midpunkt i Den norske kyrkja. Og han var frå fyrr visepreses. Dei som upplyste um dette la til at Odd Bondevik òg var på tale; men han vilde ikkje gjera framlegg um seg sjølv, det måtte andre gjera. Og so la dei til at Gunnar Stålsett ikkje ynskte å verta preses. Det hadde han sjølv sagt. Og det trur me so gjerne. Stålsett er ein klok mann, han visste utfallet i Bispmøtet på fyrehand, og han kjenner ordet revansje. So han bad seg fri.

Det naturlege (og nokso sjølvsagde) hadde då vore at Bispmøtet hadde valt Nidaros-bispen til ny preses. Nidaros som sentrum hadde mykje fyre seg. Kyrklegrunnar langt viktigare enn Molde!.

Men Bispmøtet valde Odd Bondevik. Og noko av det fyrste den nyvalde preses sa

til media då han vart spurde um sine programplanar, var at han meiner kyrkja bør skiljast frå staten. Og so vilde han samla ungdomen meir enn no. Den fyrrre visepreses vart ikkje visepreses. Bispane tykte nok at for skam skuld måtte dei velja den bispen som hadde fenge dei tri røystene til preses – Ola Steinholt – til visepreses.

Bispenominasjonar og bispeval er ein forunderleg ting. I samband med røystingi til Oslo bispestol nyleg gav Vårt Land nokre utførlege upplysningar um korleis Odd Bondevik vart utpeika til Oslo-bisp på fyrehand. Alt året fyrr Andreas Aarflot

skulde takka av, hadde "nokre menn" dryfta dette. Dei hadde "snakket sammen". På flyet, og andre stader. Og dei hadde peika ut Odd Bondevik. Han hadde tilmed fenge det rådet frå Stavanger-bisp Bjørn Bue at han burde svara ja til nominasjonen. Bue hadde sagt at han måtte sjå det som eit kall ifrå Gud!

Røystingi kjenner me. Utnemningi òg. Regjeringi utnemnde Stålsett og fekk ein kritikk som nådde store høgder. Og no kom 8 bispar med sin revansje. Det er saki. Og det veit alle som hev fylgt med i spelet um Oslo bispestol.

mål og makt

- * Mål og Makt er tidsskriftet å Studentmållaget i Oslo
- * Mål og Makt er det leiande målteoretiske tidsskriftet i målrørsla
- * Mål og Makt kjem med 4 nummer i året og kostar 90,- kr i 1998
- * Siste nummer utkome i 1997:

Vincent Eye Færavaag: **Høgnorsk - eit mål på steingrunn?**
Ingar Arnøy: **Kvífor er det norske viktig?**
Geir Wiggen: **Skrivaren Kjell Venås -
eit publikasjonshistorisk riss**
Håkon Kolmannskog: **Treng me ei ny målførereising?**

- — — — —
 Send meg M&M nr. 1-2/97 "Språket og sjela", 40,-
 Send meg M&M nr. 3/97 Nynorsken i L97 - **Språkrøkt i Norden**, 40,-
 Send meg M&M Register 1971-1995, 70,-
 Send meg M&M nr. 4/97 Det norske og det høgnorske, 25,-
 Eg tingar M&M for 90,- kr året.

NAMN: _____

ADRESSE: _____

POSTNR: _____ STAD: _____

Send åt: Mål og Makt, c/o NMU Øvre Slottsgate 5, 0157 Oslo
Tlf.: 22 36 40 43 Faks: 22 36 40 68

DAG OG TID

Lyser opp i målmørkret!

Ring oss i dag og ting avis til spesialpris;
199 kroner for eit halvt år!

Telefon: 22 33 00 97

Dag og Tid

Pilestredet 8, 0180 OSLO

Tlf. 22 33 00 97 – Faks 22 41 42 10 – E-post:bladstova@dagogtid.no

Vilde reisa ny kyrkja i Bergen

Kyrkjennemndi i Bergen er 80 år i 1998, og i samband med Hausttakkemessa i Domkyrkja i oktober vart det teke ei attersyn på skipingsåret 1918 og dei første åri som fylgde. Idégevar og upptaksmann til denne servorne Kyrkjennemndi, var den kjende Bjørgvinbisen Peter Hognestad. Vestmennene, som målfolket helst vart kalla, var heilhuga med. So heilhuga at alt første året gav ein kjend vestmann, bankmannen A. Vilh. Johannessen, 1000 kronor til eit fond som han vilde skue vera første tilskotet til å reisa ei ny kyrkja i Bergen, ei kyrkja der det skulde nyttast landsmål, soleis ei kyrkja for målfolket.

Dette tiltaket, no ukjent for dei fleste, vart teke fram att no samband med hausttakkemessa i Domkyrkja. Der hadde res. kap. Jacob Frode Knudsen i Domkyrkja preika og altartenesta. Domorganist Magnar Mangersnes sat ved orgelet, og det store Fana Pensjonistkor song frå koren i kyrkja. Leidulf Hundvin var tekstlesar, og formannen Skjalg Halmøy takka for det store frammøtet og bad alle inn til "kyrkjekaffi" i Gimle etterpå. Der fortalte Ludvig Jerdal um skipingi og dei første åri. Biskop Peter Hognestad var ein aktiv vestmann og måldyrkar. Han kalla 24. oktober 1917 "nokre gode menner med kristelege og nasjonale hugmål" inn til dryfting um kristeleg arbeid millom bondeungdomen i Bergen. Dei frammøtte studde tanken og valde ei fyrebunnsnemnd. Der var kjende namn: Biskop Peter Hognestad og ungdomsprest Rasmus Haugsøen frå Vestmannalaget, skuledirektør Olav Vevle frå Ervingen og ingeniør Hans Seip (seinare fylkesmann i Sogn og Fjordane) frå Bondeungdomslaget. Varamenn vart professor Torleiv Hannaas, lærar H. C. Roti og lærar Eirik Hirth. Og alt 15. februar 1918 vart Kyrkjennemndi skipa, på eit møte i Muséet. Dei tri nemnde lagt tok det økonomiske andsvaret på seg.

Seinare, då Bygdelagsnemndi i Bergen vart skipa, vart den nemndi òg med i styringi. Biskop Hognestad var den første formannen, og han gjorde eit stort arbeid i alle år til han fall burt i 1931. Han og ungdomsprest (seinare domprost) Rasmus Haugsøen heldt mange messor for året, og det vart halde mange fyredragsmøte med aktuelle emne der både desse to geistlege og mange andre var talarar. Men fondet til ei ny kyrkja er det ikkje vorte høve til å bruka, jamvel um det auka noko gjennom åri. Peter Hognestad er eit velvyrdt namn, og i yversyni vart det òg nemnt at styret i Kyrkjennemndi ofte heldt møti sine i Bispegarden.

Ludv. Jerdal

Tuftekallen 15. oktober 1998

Målpolitisk krenkjing av åndsverk

Av Lars Bjarne Marøy

På årsmøtet i Vestlandske Mållag og Ivar Aasen-sambandet i 1994 vedtok me å skriva ei fråsegn um radbrytingi av den norske salmeskatten. Fråsegni vart prenta i Dag og Tid på nynåret i 1995. Det kom reaksjonar på denne fråsegna. Tuftekallen tykkjer det er grunn til å minna um denne hendingi no i desse anbeheitelse-tider.

Olav Frøystadvåg kommentera fråsegni i Dag og Tid 23. februar Han skreiv at "salmar av Hovden og Blix vert vurderte som fornminne som skal brukast uendra i framtida". Denne påstanden konstruera Frøystadvåg på eigi hand.

Me nemnde lauslegt at fornminne hadde lovvern, medan språklege tekster på nynorsk ikkje let til å ha det same. Det er stor skilnad på tusund år gamle fornminne og språklege tekster som ikkje er stort meir enn 100 år, og ikkje alltid so mykje. Dessutan hev salmetekster eit serleg verde, fordi dei hev vorte nytta og innlærde av fleire generasjonar. Difor meiner me det er rart at fornminne som berre er *livlause etterleivningar* frå fortidi skal ha betre lovvern enn salmane som hev vore og er i **levande bruk** enno. Fornminne er ikkje verna av åndsverkslovi. Dei er verna av lov um fornminne. Når me vil at salmetekster skal stå ubrigda, styd me oss til åndsverkslovi.

Frøystadvåg samanliknar umskriving og rettskrivningsbrigde i salmane med umsetjing frå eit språk til eit anna. Men åndsverkslovi er ei norsk lov som m.a. skal verna um norske tekster. Ein kann ikkje snakka um umsetjing innanfor eit og same språk berre av di ei tekst ligg fyre i gamal utgåva. Det er norsk-språklege tekster frå ulike alderssteg som er interessante for oss.

Frøystadvåg peikar på at born og unge kann vera tente med ei varsam

endring av salmane. Grunnlaget er sjølv sagt langt på veg ei målpolitisk vurdering. Ingen skulelevar eller andre unge vil ha meir vanskar med å skyna ordformer som *jordi* og *joleklokkor* enn ordformene "jorda" og "joleklokker".

Det vert soleis ei målpolitisk vurdering um ein skal velja den eine eller den andre formi. Me meiner åndsverkslovi vernar salmediktarane frå å få umskriven åndsverki sine utifrå målpolitiske grunngjevingar. Det er dessutan grunn til å understreka at det er offentlege umskrivarar som stend bak dei nye salmetekstene. Dei offentlege styremaktene skal vera nøytrale i målpolitisk samanheng. Men når det gjeld salmane og høgnorsken hev styremaktene drive aktiv tilsidesetjingspolitikk. Klassiske salmediktarar som Elias Blix og Anders Hovden sette si æra i å dyrka det norske målet på klassisk målgrunn i samsvar med Ivar Aasen. Det høyrde til deira litterære og kunsnarlege eigenart, og det er krenkande å freista dylja denne eigenarti. Det er i strid med åndsverkslovi.

Me meiner at originaltekstene er målpolitiske og målhistoriske aktstykkje, som skal få stå ubrigda på lik lina med dei danske språklege salmane som me hev ert frå hopehavstidi med Danmark. Det er elles verd å merka seg kva professor Willy Dahl tykkjer um språket i skulebøker: "... eg har lenge meint at vi har gått altfor langt med å "tilretteleggja" og "adaptera" gamle trekster i skolebøkene. Då tek vi frå elevane historia". (Vestmannen nr. 8-1992).

So vidt me veit hev det ikkje vore gjort noko større til å verna og taka vare på tradisjonelle salmar i tidi som hev gjengi. Nystavingi held fram for det meste, og det er fåe ljospunkt. Men det skaadar ikkje at fleire vert merksame på dette mishøvet. Det er einaste framsteget Tuftekallen kann sjå fyre seg. Di fleire unge som finn fram til originaltekstene og fører fedrannearven vidare, di tryggare stend denne arven. Lat det ver ta eit folkekrav frå flest moglege hald at me fær salmane og andre tekster i original målform.

Religion på veg

Av Eyvind Dalseth, Vågland

Eg skal her heilt stutt sjå på two emne – 1) framvosteren av dogmi i kristendomen og 2) framvoksteren av det religiøse medvitet hjå menneski,

Det er ei historisk kjensgjerning at dogmi hev utvikla seg. Skilsetjande moment i den soga er dei økumeniske kyrkjemøti i oldtidi – her vart nye sanningar um trui proklamerte. Denne historiske framgangsmåten hev halde fram. Kva er gamalt og kva er nytt i dogmi? Grunnlaget er openberringi, men openberringi kann klårgjerrast, og ho vert det gjennom soga; i prinsippet er det ingen ende for nye dogme til klårgjering av trui og openberringi. Dogmi gjer innhaldet i trui klårare, og nye dogme er ei frukt av dei truande si teologiske gjenomtenking av trui. Men utgangspunktet vil vera Bibelen og tradisjonen; det er dei som må gjerast klårare. Det var serleg kardinal Newman i England som verka til ny forståing av dogmeumdømingi i kristendomen. Den kristne trui er soleis ikkje ferdig ein gong for alle, men umformar seg med tidi og umstendi, slik som språket umformar eg, og dogmeforståingi er knytt til språket.

Um det ålmenne menneskjelege religiøse medvitet vil eg seia: det ligg i Bibelen sjølv som ein grunnkime at Gud talar utanfor den kristne tradisjonen; han hev skapt kinesarar so vel som isralittar. Det er serleg hjå Jesaja denne grunnkimen vert tydelig. Bibelen er soleis ikkje framand for ei religiøs umforming der alle religionar vert rekna for partielle guddomlege sanningar. Ein kann finna studnad for ein universell økumenikk hjå Jesaja.

Kor kjem det inn det absolute sanningskravet i kristendomen og i andre religionar? Det botnar i den påkravde måten for menneski å handla på. Menneskjeleg handling inneheld ettertanke, og like visst som det krevst handling av menneskjet, like visst krevst det sume sanningar med absolute sanningskrav.

Um kristendomen er einaste religionen som er sann, skal seg på kva ein legg i kristendomen. Vatikankonsilet II opna for dialog med dei store verdsreligionane; kanskje det er vegen å gå for å forma um dei kristne dogmi.

Jordi hev vorte meir enn Jesaja spådde. Menneski kjem kvarandre nærare. I den religiøse voksteren til manneætti hev òg filosofane eit ord med i laget. Dei reflekterar ofte um gudsumgrepet, og ein universell etikk er kanskje eit vilkår for menneskjeleg liv på jordi.

Verdfulle bøker

Ny 1998:

Ivar Aasen: Målsamlingar frå Trondhjem og Tromsø Stifter – Red. Jarle, Bondevik, Oddvar Nes, Terje Aarset. Hefta kr 230,-.

Jarle Bondevik, Oddvar Nes, red.: Ivar Aasen-studiar I Utgreidingar av Jarle Bondevik, Bjarne Ulvestad og Andrew Robert Linn. Hefta kr 230,-.

Tidlegare år:

Ivar Aasen: Målsamlingar frå Christiansands og Agershuus Stifter.

Etterlevide Aasen-arbeid Hefta kr 240,-

Alv Askeland: Folkesuvereniteten, Stortinget og Grunnlovi. Frisk essay-samling på godt mål um grunnleggjande spørsmål for norsk folkestyre og sjølvstende. Hefte kr 135,-.

Arne Garborg: Ivar Aasen. Ved Trygve Lande. Miniformat. Kr 95,-.

Jostein Krokvik: Ivar Aasen – diktar og granskjar, sosial frigjerar og nasjonal målreisar.

Bilete ved Jo Gjerstad. 272 sidor. I band kr 250,-.

Jostein Krokvik: Norskrøtt skriftmåls store fall. Utgreiding um det nynorske atterslaget i etterkrigstidi. Hefta kr 130,-.

Jostein Krokvik: Ny Hungrvekja og Jan Prahli. Hefta kr 160,-.

Jostein Krokvik: Mål og vanmæle. Soga um det offentlege målet. Hefta kr 160,-.

Jostein Krokvik: Kjettarord um norstkållkymi. Hefta kr 24,-.

Sigurd Sandvik: Skriv betre norsk. Rettleiding i målbruk.

Hefta kr 115,-.

Sigurd Sandvik: Suldalsmålet II. Ny i samling ord og ordlag frå Suldal. Hefta kr 100,-. **Suldalsmålet I og II** samla for kr 200,-.

Ivar Aasen: Norsk Maalbunad. Norske ord etter umgrip og tyding. I band kr 80,-; hefta kr 60,-.

Ivar Aasen: Målsamlingar frå Bergens Stift ved Jarle Bondevik, Oddvar Nes, Terje Aarset. Aasen-manuskript um målet i Sogn, Nordhordland, Voss, Hardanger og Sunnhordland. Med upplysande tillegg og ei ordbok. Kr. 230,-.

Ivar Aasen: Målsamlingar frå Sunnmøre. Red. Jarle Bondevik, Oddvar Nes, Terje Aarset. I band kr 250,-; hefta kr 200,-.

Ivar Aasen: Sunnmørsgrammatikkane. Red. Jarle Bondevik, Oddvar Nes, Terje Aarset. I band kr 200,-; hefta kr 180,-.

Gustav Indrebø: Norsk Målsoga. Det grunnleggjande målsogeverket. I band kr 350,-.

Gustav Indrebø: Kva er målreising. Utvalde artiklar. Hefta kr 50,-.

Gustav Indrebø: På norsk grunn. Hefta kr 125,-.

Inger Indrebø Eidissen: Gustav Indrebø. Ei livsskildring. Skildra frå nært hald. I band kr 230,-.

Nikolaus Gjelsvik: Von og veg. Gjelsviks høgskatta ervebrev um norsk målføring. I band kr 60,-.

Severin Eskeland: Framandordbok. Einaste nynorske. I band kr 115,-

Severin Eskeland: Ei minnebok. I band kr 50,-.

Egil Lehmann: Reise det som velt er. Hefta kr 115,-.

Egil Lehmann: Færøysk-norsk ordbok. I band kr. 150,-.

Hannaas, Clausen, Jerald: **Vestmannalaget 110 år.** I band kr 200,-.

Norsk Bokreidingslag

Postboks 684 – 5001 Bergen

Tlf. 55 31 66 29 Faks: 55 32 03 56 Postgiro 0809 3918844

Hallingdølen –

nynorskavis på Austlandet

Nils-Aksel Danbolt Mjøs sende no her ein dag forvitnelege klypp frå bladet *Hallingdølen* som kjem ut på Ål i Hallingdal.

Hallingdølen høyrer til dei lokale målavisone på Austlandet, kanskje den største, og upplaget er kring 10 000. Avisa kjem tysdag, torsdag og laurdag, innarbeidde utgjevingsdagar. Bladet vert prenta på Hønefoss. Ser me på upplaget i tidlegare år, hev *Hallingdølen* vore i fin framgang, noko me fær stadfest i bladet. Avisa er politisk ubundi, og nedslagsfelt er i hovudsak Hallingdalen. Bladet hev avdelingskontor i Gol og Nesbyen, og so langt me kann døma, er innhaldet høveleg blanda og mangslunge, friskt uppsett. Redaktør er Sigbjørn Tormodsgard, disponent er Kjell Vidar Bergo.

Ikkje alle veit at det er lokale målblad austanfjells. I Skjåk kjem *Fjuken*, i Valdres heiter bladet *Valdres*, og i

Telemark hev dei *Vest-Telemark Blad* i Kviteseid. Um Setesdal skal reknast til Austlandet, er eit spørsmål, men i alle høve hev dei *Setedølen*. I Setesdal finn me dessutan utgjevingsverksemdi til Ånund K. Homme og Setesdalsforlaget. Dette uppsetet er ikkje fuldekkjande for nynorske lokalblad austanfjells. Heller ikkje er dei bokmålsstyrde austlandsbladi heilt reinskorne for nynorsk.

Kor som er, *Hallingdølen* i Ål er eit etter måten stort nynorsk lokalblad. Og det er ingen nykomming; *Hallingdølen* vart grunnlagt i 1936, midt i trettiåri, og hev soleis snart fullført 62. årgangen.

***Vestmannen treng
no bladpengar!***

**Godt sagt um
Trøndelag:**

Trøndelag hev alle dagar
vore Noregs hovud.

Fagrskinna

Sluttordet

I tvilssaker bør
den mildaste domen alltid
veljast.

*Gamal rettsregel frå
romarane.*

Snakk med oss om Plassering

Vi gir deg betre råd!

KREDITKASSEN

HER FINN DU OSS I HORDALAND:

Arna - Bryggen - Fana - Fyllingsdalen - Landås - Rådhusplass - Åsane
Askøy - Austervoll - Bømlo - Norhordaland - Os - Osterøy - Sotra